

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:36
sssjournal.com

pp.2775-2786
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 30/03/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 10/06/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 10.06.2019

16.YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI DONANMASINDA KÜREKÇİLER

THE ROWERS IN THE OTTOMAN NAVY IN THE SECOND HALF OF THE 16TH CENTURY

Doktora Öğrencisi, Mehmet TAŞ

Dr. Muhammet Nuri TUNÇ

MEB, Adıyaman Milli Eğitim Müdürlüğü, Adıyaman/TÜRKİYE
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6693-6758>

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1509>

Reference : Taş, M. & Tunç, M. (2019). "16.Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Donanmasında Kürekçiler", International Social Sciences Studies Journal, 5(36):2775-2786.

ÖZ

Kürekçiler, Osmanlı donanmasında kürekli gemilerin egemen olduğu dönemlerde önemli bir topluluktu. Gemi mürettebatının önemli bir kısmını oluşturmaktaydılar. Çünkü gemileri hareket ettiren yelkenlerin boşa çıktığı zamanlarda onların kas güçleriydi. Gemilerin savaş ve seferde yeteneklerini ortaya koyabilmeleri için kürekçilerin varlığına ihtiyaç duyulmaktaydı. Önemleri nedeniyle toplanmaları ve gemilere yerleştirilmeleri için kendine özgü metot ve usuller geliştirilmişti. Bu usuller kendi içinde bu iş için görevlendirilen kamu görevlileri, parasal kaynaklar, uyulması zorunlu talimatlar, çalışma takvimi ve yaptırımlar topluluğu gibi bir dizi kuralları barındırmaktaydı. 16.yüzyılda Osmanlı donanmasının faaliyetleri göz önünde bulundurulduğunda donanma gemileri açısından arz ettikleri önem daha iyi anlaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kürekçiler, Osmanlı Donanması, 16. Yüzyıl

ABSTRACT

Rowers were an important group in the Ottoman navy during the reign of rowing ships. They were an important part of the ship's crew. Because it was their muscle power when the sails moving the ships were wasted. Ships' presence was needed to enable the ships to demonstrate their abilities at war and at times. Because of their importance, specific methods were developed for their collection and placement in ships. These procedures included a number of rules in itself, such as public officials, financial resources, mandatory instructions, a work schedule and a collection of sanctions. Considering the activities of the Ottoman navy in the 16th century, the importance of the navy ships will be better understood.

Key Words: Rowing, Ottoman Navy, 16th Century

1. GİRİŞ

Kürekçi, yelkenli ya da yelkensiz gemilerde kürek çeken insanlara verilen isimdir. Kürek ise ahşaptan imal edilmiş gemilerin türlerine göre farklı uzunlukları olan bir araçtır. Küreklerin kullanılması için gemi gövdelerinde lombar tabir olunur boşluklar olup kürekçiler bu boşluklardan denize uzanan kürekleri birden fazla kişiyle çekmekteydiler. Kürekçilerin kullanmış olduğu kürekler ise genelde gürgen ağacından yapılmış olup kestane dâhil diğer ağaçlar suyun direnci karşısında çabuk eğildiklerinden dolayı fazla tercih

edilmemişlerdir. Gürgenden mamul kürekleri rahat kullanmak amacıyla lombarlara ya da küpeşteye demir ya da ağaç çivi çakılmaktadır.¹

Katip Çelebi, “Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l-Bihar” isimli eserinde donanma ve deniz işleriyle ilgili konularda korsanlara öğüt verirken kürekçilerin karışık olarak gemilerde görevlendirilmesini ister. Buna göre kürekçilerin Türk ve savaş esirlerinden meydana gelen forsalardan oluşmasını, bir gemide en fazla elli savaş esiri forsanın bulunmasını ancak Türk kökenli kürekçilerin daha iyi olduğunu bildirmektedir. Bunu gerekçelendirirken de gayri Müslim forsalının isyan çıkarmaya meyilli oluşları ve geminin zor anlarında gemiyi terk edip gitmelerini göstermektedir.²

16.yüzyılda Osmanlı donanması oldukça faal olup 1538 Preveze Deniz Savaşı'nı kazanmış, 1538'den 1553'e kadar Hint Deniz Seferlerini düzenlemiş,1571'de Kıbrıs Adasını fethetmiş, yine 1571'de İnebahtı Deniz Savaşında savaşmış ancak mağlup olmuştur. Ancak kısa zamanda toparlanarak 1574'te Tunus'u fethetmiş, Basra, Aden ve Yemen'de Osmanlı hâkimiyetinin güçlenmesinde önemli roller üstlenmiştir³. Üstelik bu savaşların büyük kısmında tek bir donanma ile değil donanmalar koalisyonu ile savaşmak zorunda kalmıştır.

Osmanlı donanmasının 1571'de uğradığı yenilgi onun Avrupa'daki yenilmezlik algısını yıkmıştır. Bu savaşta donanmasının çok önemli bir kısmını kaybeden Osmanlı Devleti savaşı takip eden kış mevsimi boyunca bütün tersanelerinde yoğun bir gemi inşa faaliyetine başlamıştır.. Başta İstanbul, Gelibolu, İzmit ve Sinop tersaneleri olmak üzere Varna, Silistre. Semendire. Burgaz, İğneada, Vize, Ahyolu, Sudebolu, Midye, Kefken, Bartın, Samsun, Biga, Gemlik, Rodos, Alanya, Antalya ve Sakarya tersanelerinde gemi inşasına başlamıştır. Cemaziyülahir 979'da (Kasım 1571) elli Rumeli ve elli Anadolu kıyılarında olmak üzere 100 geminin inşası kararlaştırılmıştır. Nihayet İstanbul Tersanesi'nde inşa edilen gemilerle

birlikte toplam 134 gemi beş altı ay içinde vücuda getirilmiştir. Aynı zamanda levent reisleri de gemilerini inşa ve tamir etmek suretiyle gelecek yıl için hazırlanmışlardır. Bütün gemilerin tamamlanmasından sonra tersanede toplanan 250 kadirga ve 300 civarında gönüllü reisin çektirilerinden oluşan Osmanlı donanması, 1 Safer 980'de (13 Haziran 1572) Kılıç Ali Paşa'nın kaptan ı deryalığı altında denize açılmıştır⁴.

Osmanlı donanmasının strateji, taktik, donatım ve mürettebat yapısı bu yoğun sefer ve savaş faaliyetleri çerçevesinde şekillenmiştir. Donanma gemilerinin ağırlıklı olarak kürekli gemilerden oluşması belirtmiş olduğumuz bütün sefer ve savaşlarda kürekçilerin rol almasını sağlamıştır. Devlet artan güvenlik ihtiyacına paralel şekilde yeni gemiler inşa ettikçe yeni kürekçilere ihtiyaç duymuş bu da beraberinde kürekçi temininde Osmanlı Devleti'ne özgü yeni usulleri getirmiştir.

2. KÜREKÇİLERİN YERİ VE ÖNEMİ

Kürekçiler henüz yelkenli gemilerin hâkim gemiler haline gelmediği dönemlerde Osmanlı savaş gemilerinde görev yapan en önemli mürettebat arasında yer almaktaydı. Osmanlı Devleti'nde yelkenli hareket eden kalyonlar 18. yüzyıl başlarından itibaren donanmanın asıl savaş gemisi haline geldiği için o zamana kadar kürekçiler önemlerini muhafaza ettiler. Bu yüzyıldan sonra yine var olmaya devam etseler bile yelkenci, dümenci, kalyoncu ve sair mürettebat yanında önem olarak ikinci plana düştüler. 16. yüzyılda ise beylerbeyi ya da kadırlara İstanbul'dan gönderilen hükümlerde onlardan suya indirilen gemileri silah ve kürekçileriyle tam hale getirmeleri istenmekteydi. Yani kürekçiler gemilerin silahları kadar önemli kabul edilmekteydi. Örneğin 15 Cemaziyevvel 981(15 Eylül 1573) tarihinde Bağdat beylerbeyi mektup göndererek Lahsa tarafından düşmana ait birkaç kadirga ile iki kalyonun bazı ehl-i İslam'ı esir aldığını bildirmişti. Bağdat beylerbeyi buna karşılık olarak Basra'da suya indirilen 10 kadirganın kürekçi ve silah yönünden mükemmel hale getirilerek düşmanın bölgeden uzaklaştırılması işine başladığını bildirmiştir⁵.

Bazı dönemlerde kürekçi temini devlet tarafından üzerine daha çok durulan bir konu olup bu dönemlerin başında savaş dönemleri gelmektedir. Özellikle Osmanlı donanmasının mağlup olduğu deniz savaşlarından sonra yeni inşa olunan gemilerin denize indirilebilmesi için varlığına en çok ihtiyaç duyulan iş gücü kürekçilerdi. Belgelerde geçen; “Kürekçi ale't-ta'cil irişmek ziyade mühimmattan olmuştur.” “kürekçiler gayet lazım olmuştur.” “Ehem mühimmat-ı din ve devlettedir.” “Sair umura kıyas itmeyüb istical üzere tedarikinde dakika fevt eylemeyesiz⁶.” Ya da taht-ı kazanızdan ihracı ferman olunan kürekçileri ihraç

¹ Süleyman Nutki, **Kamus-ı Bahri**, Deniz Sözlüğü, (Hazırlayan Mustafa Pultar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İzmir, 2011, s. 174

² Katip Çelebi, **Tuhfetü'l-Kibar Fi esfari'l-Bihar**, Cilt II, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1980, s. 250

³ Feridun Emecen, **Selim II.**, *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt 22, İstanbul, 2000, s. 417

⁴ İdris Bostan, **İnebahtı Deniz Savaşı**, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 22, İstanbul, 2000, s. 288

⁵ A. DVNS. MHM. d. 22. 159

⁶ A. DVNS. MHM. d. 22. 27

eyleyüb” ibareleri varlığına şiddetle ihtiyaç duyulan kürekçileri ifade etmekteydi. Bu yüzden padişahlar tarafından gemi inşasına memur edilen görevlilere hitaben yazılar yazılıp kürekçilerin yetişip yetişmediğini sıkça sorulmaktaydı. Örneğin 29 Ramazan 978 (24 Şubat 1571) tarihinde dönemin padişahı Midye’de bina edilen gemiler için görevlendirilen çavuşlara ve kadınlara hitaben kaç geminin kürekçisinin geldiğini ve kürekçisi eksik kaç geminin kaldığını sormuştu⁷. 981 (1573/1574) tarihli bir belgede ise Niğbolu sancak beyinden toplamış olduğu kürekçileri acele olarak göndermesi emredildiğinde⁸ bu acelenin sebebi Akdeniz’de İspanyollar ve Portekizlilerle savaşıyan Osmanlı donanmasının takviye edilmesiydi.

Gemilerde görev yapan kürekçilerin sayısı; gemilerin tür, büyüklük ve ağırlıklarına göre değişmekteydi. Örneğin başlarda gemilerinde ortalama 130 ile 252 kişi arasında değişen kürekçi görev yapmaktayken⁹, kadırga türü gemilerde 196 ile 245 arasında kürekçi görev yapmaktaydı. ¹⁰Mavnalarda ortalama 364 kürekçi bulunmaktaydı¹¹. Firkate türü gemilerde ise 20 ila 51 arasında kürekçi görev yapmaktaydı¹². İnce donanma gemilerinden şaykalarda 20 kürekçi¹³, işkampoyede 35 kürekçi, üstü açık gemilerde ise 8 kürekçi¹⁴ görev yapmaktaydı.

3. KÜREKÇİ TEMİN EDİLEN YERLER

Kürekçi temin edilirken genel olarak denizle iç içe olan adalar ya da denize sınır olan kazaların insanları tercih edilmiştir. Örneğin Karadeniz yalılarındaki kazalar ile Bolu¹⁵ ve Kastamonu kazası donanmaya temin ettiği kürekçilerle ön plana çıkmışlardır¹⁶. Samsun iskelesi bu bölgede toplanan kürekçilerin İstanbul’a gönderilmesi gibi mühim bir işlevi yerine getirmekteydi. Donanmanın teçhiz ve donatımı için önem taşıyan kaza ve şehirler yine kürekçi temininde en çok başvurulan yerlerin başında gelmektedir. Bu kaza ve şehirlerin büyük kısmı Cezayir-i Bahri Sefid eyaletinin idari sınırları içinde kalmaktadır. Bunun dışında ince donanma olarak tabir edilen Tuna, Fırat ya da Nil Nehri donanmalarının ikmal şehirleri kürekçi temininde başvurulan şehirlerdi. Örneğin Tuna donanması için önemli şehirler olan Silistre, Niğde, Yanbolu¹⁷ ve Ahyolu gibi kazalar sadece ince donanma gemilerine kürekçi göndermekle kalmamışlar İstanbul’daki esas donanmanın da önemli bir kürekçi deposu işlevi görmüşlerdir¹⁸. Balkanlarda İzladi Kazası da kürekçi gönderen kazalar arasında yer almaktaydı¹⁹. Mahkûmlar ve savaş esirlerinin dışında buralarda bulunan ve “cengiyân”, “cenggâne” ya da “güzend cenggâne” olarak isimlendirilen topluluklardan kürekçi yazılması cihetine gidilmiştir²⁰.

Osmanlı Donanması için önemli ikmal merkezlerinden birisi olan Gelibolu kürekçi temin eden yerlerin başında gelmekteydi. Gelibolu aynı zamanda Kaptan paşa eyaleti olan Cezayir-i Bahr-i Sefid eyaletinin merkeziydi. Burası donanma için dokumuş olduğu yelken bezleriyle ün salmıştı. Gelibolu’nun dâhil olduğu Vize²¹, Bergos²², Lâpseki, Malkara, Keşan, İpsala, İncek kazaları da aynı şekilde kürekçi gönderen kazalardı²³. Ayrıca donanmanın ihtiyaç duyduğu peksimetin mühim bir kısmı buralarda hazırlanmaktaydı. Bu malzemelerin yanında kürekçiler de buradan tutularak İstanbul’a gönderilmekteydi. 980 (1572/1573) tarihinde Gelibolu eminine yazılan bir hükümde ondan her bir kürekçiye 1000 akçe ödeyerek toplam 100 kürekçi tutup İstanbul’a göndermesi istenmişti²⁴. Edirne²⁵, Çorlu, Erikli, Silivri²⁶ ve Rodosçuk olarak isimlendirilen Tekirdağ ile Anadolu tarafından Bursa da kürekçi temin edilen yerler arasında gelmekteydi²⁷.

⁷ A. DVNS. MHM. d. 10. 61

⁸ A. DVNS. MHM. d. 24. 16

⁹ İdris Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler, 3. Baskı, Küre Yayınları, s. 108

¹⁰ İdris Bostan, s. 117

¹¹ İdris Bostan, 125

¹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 459

¹³ İdris Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2003, s. 89

¹⁴ İdris Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire**, s. 89

¹⁵ A. DVNS. MHM. d. 24. 42

¹⁶ Kastamonu beyine hitaben gönderilen cenggan zümresinden kürekçi yazılması hakkındaki 981 (1573/1574) tarihli hüküm için bk. A. DVNS. MHM. d. 24. 44

¹⁷ Yanbolu kazası kadısına hitaben yazılıp ondan daha önce kendisine toplanması ferman olunan kürekçileri 20 Zilhicce 981(12 Nisan 1574) tarihine kadar toplayarak İstanbul’a göndermesi hakkındaki hüküm için bk. A. DVNS. MHM. d. 24. 47

¹⁸ A. DVNS. MHM. d. 24. 38

¹⁹ İzladi kadısına hitaben 982 (1574/1575) yılında yazılan bir hükümde ondan 200 kürekçi tutması için kendisine 200. 000 akçe verildiği bildirilmişti. (bk. A. DVNS. MHM. d. 24. 93)

²⁰ Dulkadiye veya Maraş vilayetinden kürekçi yazılıp nevrüz ayına kadar Tersane-i Amire’ye gönderilmesi hakkında Zilkade 981 (Şubat/Mart 1574) tarihli yazı için bk. A. DVNS. MHM. d. 24. 17

²¹ A. DVNS. MHM. d. 22. 85

²² Bergos kadısı tarafından yazılıp Zilhicce 980 (Nisan Mayıs 1573) tarihinde 10 kadar kürekçinin kadırgalar ile İstanbul’a gönderilmiş olduğunu bildirir yazı için bk. A. DVNS. MHM. d. 21. 112

²³ A. DVNS. MHM. d. 24. 55

²⁴ A. DVNS. MHM. d. 24. 160

Güney Batı Anadolu'da Hamid ili ve Güney Anadolu'da Teke Sancağı²⁸ ile İçil Sancağı²⁹ ve Batı Anadolu'da Karahisar-ı Sahip kazası kürekçi temin edilen yerler arasındaydı³⁰. İçil Sancağı'ndan temin edilen kürekçiler daha çok Kıbrıs Adası'ndaki gemilerde istihdam edilmekteydi³¹. 16. yüzyılda Adana'dan kürekçi talep edilmesine rağmen bu kürekçilerin İstanbul'a gönderilmesindeki zorluk göz önünde bulundurularak Adana ahalisinden kürekçi akçesi alınmasına karar verilmişti³². Ayrıca yine Batı Anadolu bölgesinde Karesi, Biga, Saruhan, İzmir ve Aydın kazalarıyla Menteşe Sancağı da donanma gemileri için kürekçi göndermekteydi³³. Buralar denizcilik kültürünün gelişmiş olduğu yerler olup ahalisi de büyük ölçüde Türklerden oluşmaktadır. Anadolu'da denizcilik kültürünün fazla gelişmediği şehirlerden de kürekçi toplanmaktaydı. Örneğin Çankırı³⁴ ve Karaman böyle yerlerdi³⁵. Karaman eyaleti içerisinde yer alan Aladağ, Eskil ve Turgud kazaları bu konuda ön plana çıkmışlardı³⁶. Çankırı sancağında ise Çubuk ve Kalecik kazaları Sinop iskelesi vasıtasıyla İstanbul'a kürekçi göndermekteydi³⁷. İstanbul'daki merkezi yönetim tarafından Doğu Anadolu'da Malatya Sancağı'ndan 7 Şevval 981 (30 Ocak 1574) tarihinde kürekçiler talep edilmiştir³⁸.

Kuzey Afrika'da kürekçi temin edilen yerlerin başında Mısır gelmekteydi. İstanbul'dan Yemen gibi uzak eyaletlere gönderilen gemilerin teçhiz ve donatımında Mısır'daki kürekçilerden yararlanılmaktaydı.³⁹ Buradan toplanan kürekçilerin bir kısmı ise Yemen'e, İskenderiye'ye ya da Süveyş tersanesinde inşa edilmiş olan gemilere gönderilmekteydi. Nitekim 28 Rebiyülevvel 982 (18 Temmuz 1574) tarihinde bu yönde Mısır beylerbeyine bir hüküm gönderilmişti. Ancak Mısırlı kürekçilerin asıl görev yaptıkları yer Akdeniz'di⁴⁰. Özellikle Doğu Akdeniz'in korsan ve düşman gemilerine karşı korunmasında görev alan gemiler, bu kürekçilerin istihdam edildiği yerlerin başında gelmekteydi.

Doğu Akdeniz'de Trablusşam ve Kıbrıs Adası kürekçi temin edilen yerlerin başında bulunmaktaydı. 980 (1572/1573) yılında bu iki yerden talep edilen urgan, barut ve kavas gibi malzemelerin yanında kürekçiler de vardı⁴¹. Tuna Nehri'nin kuzeyindeki Akkırman ve Azak tarafından daha çok kürek çekmeye mahkûm edilmiş mahkûmlar kürekçi olarak o bölgede inşa edilen gemilere gönderilmekteydi⁴². Niğbolu Sancağı'ndan temin edilen kürekçiler ise Tuna donanması için gemi inşa edilen tersanelere gönderilip ve inşası tamamlanan gemilere konulmaktaydı⁴³. Ahyolu Kazası bu bölgede kürekçi temin edilen başka bir kaza olup buradan toplanan kürekçiler Sudebolu'da inşa olunan gemilerde istihdam edilmekteydi⁴⁴.

Balkan coğrafyasında yer alan birçok kaza ahalisi kürekçi temininde önemli bir rol oynamaktaydı. Örneğin Bender, Kili, Akkırman⁴⁵, İbrail ve Silistre Kazası, Tuna donanmasının ikmal üslerinden birisi olup

²⁵ Edirne kadısına hitaben yazılan, 200 kişiyi kürekçi olarak yazdıktan sonra yanlarına işe yarar adamlar koyarak bunların İstanbul'a gönderilmesine dair hüküm için bk. 24. 71

²⁶ A. DVNS. MHM. d. 21. 161

²⁷ A. DVNS. MHM. d. 24. 42

²⁸ A. DVNS. MHM. d. 24. 33

²⁹ A. DVNS. MHM. d. 23. 142

³⁰ Karahisar-ı sahip kazasının kadısına hitaben 982 (1574/1575) tarihinde yazılan ve buradan toplanan kürekçilerin kadı naibi ve Anadolu çavuşlarından Ömer Çavuş ile İstanbul'a gönderilmesi hakkındaki hüküm için bk. A. DVNS. MHM. d. 24. 143

³¹ Kıbrıs beylerbeyi İstanbul'a mektup göndererek Kala-i Magosa Limanı'nda bulunan üç adet at gemisi ve bir adet kalyete için 206 adet kürekçinin İç Sancağı'ndan gönderilmesini talep etmişti. 16 Şevval 979'da (2 Mart 1572) buradan gelen kürekçi yeterli olmadığında Şam eyaletinden yine Kıbrıs'a kürek mahkûmu kişilerden kürekçi gönderilmekteydi. (bk. A. DVNS. MHM. d. 18. 37)

³² Adana ahalisinden kürekçi yerine tahsil edilen kürekçi akçesi ile başka yerlerden kürekçi tutulmaktaydı. Nitekim 981'de (1573/1574) Adana kadısına tahsil etmiş olduğu kürekçi akçeleri ile İstanbul'a gelirken mümkün olan yerlerden kürekçi tutması emredilmişti. (bk. A. DVNS. MHM. d. 23. 168)

³³ A. DVNS. MHM. d. 24. 93

³⁴ Kangırı beyine hitaben 23 Zilhicce 981 (15 Nisan 1574) tarihinde yazılan ve Kangırı Sancağı dahilindeki kazalardan toplanacak kürekçilerin acil olarak gönderilmesini emreden hüküm için bk. A. DVNS. MHM. d. 21. 154

³⁵ Karaman beylerbeyine hitaben yazılan ve ondan Karaman vilayeti içinden kürekçi gönderilmesini isteyen hüküm için bk. A. DVNS. MHM. d. 23. 125

³⁶ A. DVNS. MHM. d. 23. 150

³⁷ A. DVNS. MHM. d. 21. 110

³⁸ A. DVNS. MHM. d. 23. 131

³⁹ İstanbul'dan Yemen'e gönderilen memurlar Cidde İskelesi'ne geldikleri zaman Mısır beylerbeyine hüküm gönderilerek bu memurlara kalyete ve kürekçi gibi malzemeler konusunda yardımcı olması emredilmişti. (bk. A. DVNS. MHM. d. 26. 47)

⁴⁰ İskenderiye'de Kaptan Mehmet Bey, Akdeniz'in korunması için görevlendirildiği zaman Mısır beylerbeyinden onun donatacağı gemiler için kürekçi hazırlaması ve hazırlayacağı kürekçilerin ücretlerini Mısır hazinesinden karşılaması emredilmişti. (bk. A. DVNS. MHM. d. 14. 2. 108)

⁴¹ A. DVNS. MHM. d. 24. 160

⁴² Cürümleri sabit ve tescilli olup da kürek çekme cezasına mahkûm olan kişilerin suret-i sicilleriyle orada inşa edilen gemilerde kürek çekmeye gönderilmesi hakkındaki 15 Zilkade 981 (8 Mart 1574) tarihli yazı için bk. A. DVNS. MHM. d. 24. 8

⁴³ A. DVNS. MHM. d. 24. 16

⁴⁴ Sudebolu'da inşa olunan bir mavna gemisine Ahyolu'ndan gönderilen kürekçilerin konulmasına dair 13 Zilhicce 981 (5 Nisan 1574) tarihli yazı için bk. A. DVNS. MHM. d. 24. 37

⁴⁵ Kili, Bender ve Akkırman kazalarında suçları şer'an sabit olan mahkûmların Bender'de inşa olunan kalyeteye konulması hakkındaki hüküm için bk. A. DVNS. MHM. d. 21. 165

buradan toplanan kürekçiler kafiler halinde İstanbul'a gönderilmekteydi. Buralar İstanbul'a sadece kürekçi değil kale muhafızları da gönderilmekteydi⁴⁶. Bugünkü Kosova Cumhuriyeti içerisinde yer alan İpek Kazası'ndan 981 (1573/1574) yılında 190 kişinin kürekçi olarak yazılıp Golos İskeleyi'ndeki gemilere konulmak üzere gönderilmesi emredilmişti⁴⁷. Balkanlarda yer alan Sofya, Zağra-i Yenice, Hasköy⁴⁸, Üsküp, Köstendil, Yanya, Prizren, Dukakin, Delvine, Podgoriçe, Elbasan⁴⁹, Nefs-i Ohri, Akçahisar⁵⁰, Kalkandelen, Demirhisar, Pirlepe, Köprülü⁵¹, Selanik, Sidre-Kapsi⁵², Serfiçe, ve Tırhala⁵³ sancakları ile Draç⁵⁴, Aydos ve Karinabad kazaları ve Mora Yarımadası'nda Livadiye⁵⁵, ve Karlılı⁵⁶ kazaları ferman üzerine İstanbul'a kürekçi gönderen yerlerdi. Ancak belirtmek gerekir ki bu kazalar yüzyıllar boyu kürekçi temininde sabit kazalar olmayıp ihtiyaca göre bu kazaların bazısından kürekçi istenmekten vazgeçilebildiği gibi yeni kazalardan da kürekçiler istenebilmekteydi. Yukarıda sayılan kazalar ocaklık kürekçi temin edilen yerler olup savaş esirleri ve mahkûmların kürekçi olarak temininde başka yerler, kişiler ya da usuller devreye girmektedir.

Bazı eyalet, sancak ya da kazalar ise kürekçi göndermek yerine kürekçi bedeli gönderilmekteydi. Bunun nedeni ise kürekçi göndermekteki mesafe ya da güvenlik hususundaki zorluklar, kaza ahalisinin çobanlık, arıcılık ve ormancılık gibi denizcilikle fazla ilgisi olmayan mesleklerle uğraşması, kaza coğrafyasının dağlık ve taşlık olması dolayısıyla kürekçi toplanmasındaki zorluk, kaza ya da kazalar ahalilerinin göçebe ve dağınık olması gibi olgulara dayanmaktaydı. Kürekçi bedelini, şeran kürek çekmek gibi bir yükümlülüğü olmayan ancak kanunen ya da avarız veya tekâlif cinsi bir yükümlülük ile yükümlü olan kazaların ahalileri ödemekteydi. Savaş esirleri ya da mahkeme kararıyla kürek çekmeye mahkûm edilen hükümlülerin kürekçi bedeli ödemesi söz konusu değildi. Balkanlarda Akkırman Kazası⁵⁷, Yanya Sancağı⁵⁸, Elbasan Sancağı, Draç Kazası⁵⁹ ve Adalar Denizi'nde Eğriboz Adası⁶⁰ kürekçi akçesi ödeyen yerlerin başında gelmekteydi. Anadolu'da ise Diyarbakir Eyaleti sınırları içerisindeki kazalardan kürekçi akçesi olarak her haneden 70 akçe tahsil edilmekteydi⁶¹. Adana kazası⁶² ahalisi de kürekçi göndermek yerine kürekçi akçesi gönderilmekteydi.

Kürekçiler tek bir kaynaktan gelmeyip farklı kaynaklardan gelmekteydi. Bunlar;

1-Mahkûmlar: Suçlulara ceza olarak kürek çekme cezası verilebilmektedir. Ancak küreğe konulma cezası kadılar tarafından değil hükümdar ya da divan-ı hümayun tarafından verilmekteydi. Çünkü kürek cezası ta'zir⁶³ kapsamına girip kadıların yetki sahası dışında kalmaktaydı. Bu durumda kadıların vermiş olduğu ölüm cezası dışında birçok suç padişah ya da divan-ı hümayun tarafından küreğe konma cezasına çevrilebilmekteydi. Örneğin yankesicilik, hırsızlık, küfür etmek, hapisten adam kaçırmak, içki ve sarhoşluk, adam öldürmek ve yaralamak, cinayete yardım, ev basmak, yol kesmek, eşkıyalık, ırza tecavüz ve ulak dövme gibi suçlara verilen cezalar kürek cezasına çevrilmekteydi. Kürek cezasına mahkûmiyetin belli bir süresi olmamakla birlikte mahkûmun uzun süre kürekte tutulması hoş karşılanmamaktaydı. Bu cezanın 16. yüzyılda ortaya çıktığını ve bu yüzyılda artan kürekçi ihtiyacını karşılamak amacıyla düşünülmüş örfi bir ceza olduğunu düşünen yazarlar da vardır.⁶⁴

⁴⁶ A. DVNS. MHM. d. 24. 38

⁴⁷ A. DVNS. MHM. d. 24. 35

⁴⁸ Hasköy ve Zağra-i Yenice kazalarından toplanan kürekçilerin bu bölgelerde inşa edilen gemilere gönderileceğine dair 18 Şevval 989 (15 Kasım 1581) tarihli hüküm için bk. A. DVNS. MHM. d. 18. 59

⁴⁹ A. DVNS. MHM. d. 24. 65

⁵⁰ A. DVNS. MHM. d. 21. 160

⁵¹ A. DVNS. MHM. d. 18. 60

⁵² A. DVNS. MHM. d. 21. 146

⁵³ A. DVNS. MHM. d. 21. 147

⁵⁴ Draç kadısına hitaben 13 Safer 981 (14 Haziran 1573) tarihinde yazılan ve buradan gönderilecek 27 nefer kürekçi için her bir kürekçiye 1000 akçe toplanması hakkındaki hüküm için bk. A. DVNS. MHM. d. 22. 50

⁵⁵ A. DVNS. MHM. d. 21. 89

⁵⁶ A. DVNS. MHM. d. 24. 4

⁵⁷ A. DVNS. MHM. d. 21. 161

⁵⁸ A. DVNS. MHM. d. 24. 65

⁵⁹ Elbasan sancağı ve Draç kazalarından gönderilmesi emredilen 27 nefer kürekçinin her biri için bu şehirlerin ahalisinden 1000'er akçe alınmasıyla ilgili hüküm için bk. A. DVNS. MHM. d. 22. 50

⁶⁰ A. DVNS. MHM. d. 18. 35

⁶¹ A. DVNS. MHM. d. 22. 133

⁶² A. DVNS. MHM. d. 23. 168

⁶³ Tazir; İslam hukukunda hakkında belirli bir dini ceza olmayan suçlardan dolayı devlet başkanı ya da onun vekili tarafından verilen cezalar hakkında kullanılan bir terimdir. (bk. Mehmet Zeki Pakalın, Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt 3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s. 427)

⁶⁴ Mehmet İpşirli, "Kürek Cezası", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt Ek-2, İstanbul, 2016, s. 112-113

16. yüzyılın ikinci yarısında kürek mahkûmu kürekçiler donanmada epey yer tutmaktaydı. Kürekçi temin edilen sancak ve kazaların bey ya da kadılarına bu türden kürekçilerin İstanbul'a yollanmasına dair çok sayıda hüküm gönderilmekteydi. Örneğin 13 Safer 981 (14 Haziran 1573) tarihinde Yanya Sancağı'ndaki kazaların kadılarına hitaben yazılan bir hükümde denizde olan gemilerin acil bir şekilde kürek çekmeye mahkûm mücrimlerle donatılması emredilmiştir⁶⁵. 15 Safer 981 (16 Haziran 1573) tarihinde ise Akkirman beyine ve Varna kadısına gönderilen hükümde, burada bulunan Tanabaş oğlu Koç Ali, Kaşıkçıoğlu, Mecaloğlu, Şeytankulu, Murtaza ve Karabed Ali isimli kimselerin isyancı ve bozguncu oldukları, eşkıyalıklarıyla ahaliye zulmettikleri suçlamasıyla yakalanarak küreğe konulmaları istenmişti⁶⁶. Aynı yıl Selanik kadısına gönderilen bir hükümde ise Ayas isimli zeamet sahibinin topraklarında hırsız ve eşkıyaların ortaya çıktığı zaman Selanik kadısından bunları yakalayıp küreğe koyması istenmişti⁶⁷. Ancak bu tür mahkûmların küreğe konulmaları daha çok avarız vergisi ödemek yerine ücreti karşılığında kürekçilik yapanların yetersiz kalması durumunda söz konusu olmaktadır⁶⁸.

2-Savaş Esirleri: "Gebran-ı Miri" olarak da bilinen ve forsa olarak tabir edilen bu kimseler, kürek çekmeye mahkûm edilmiş savaş esirleriydi. Forsa kelimesi İtalyanca "Forza" kelimesinden dilimize geçmiştir. Ayaklarından zincirle güverteye bağlı olmaları nedeniyle payzen olarak da bu kişiler isimlendirilmekteydi. Osmanlı donanmasında forsa kelimesi gemilerde kürek çekmeye mahkûm edilmiş Hristiyan savaş esirleri için kullanılmaktadır. Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri sözlüğüne göre savaş esirlerinin genç ve çocuk olanları saraylara ve Acemi oğlanları kışlarına verilmekte ancak yaşları 20'nin üzerinde olanlar küreğe konulmak üzere Tersane-i Amire ye gönderilmekteydi. Savaş anında bunlara güvenilmediğinden hiçbir gemide bütün kürekçiler forsalardan oluşmazdı. Kürekçilerin en az yarısı Müslüman ya da diğer Türk kürekçilerden oluşturulurdu⁶⁹.

Forsalar Tersane-i Amire zindanında bulunan savaş esirlerinden veya bu maksatla zindana konulmuş gayri Müslim yabancı ülke vatandaşlarından oluşmaktaydı. Diğer kürekçilere bu hizmetleri karşılığında aylık verildiği halde forsalara verilmemekte sadece çok düşük bir nafaka kabilinden bir ücret verilmekteydi. Kendilerine yiyecek olarak sefer esnasında günde yarım vakiye peksimet verilirken zindanda kaldıkları zaman ise ekmek verilmekteydi⁷⁰.

3-Ocaklık Kürekçiler: Osmanlı Devletinde uygulanmakta olan örfi tekâlif ya da avarız karşılığında toplanan kürekçilerdi. Bunlar avarız-hanesi hesabına göre toplanmakta ancak kaç haneden bir tane kürekçi toplanacağı çeşitli faktörlere göre değişmekteydi. Ocaklık kürekçiler, reayadan temin edilenler ve esnaftan temin edilenler şeklinde ikiye ayrılmaktaydı⁷¹. Kürekçi vermekle yükümlü tutulan belli kazalardaki avarız-haneleri aynı zamanda o kürekçinin masraflarını da karşılamak zorundaydılar. Bunun için de masraf olarak tespit edilen akçeyi aralarında âlâ, evsat ve edna usulüne göre toplamaktaydılar. Avarız olarak toplanan bu paradan Tersane-i Amire'ye gönderilen kürekçinin bir aylık ücreti olan akçe kendisine verilmekte diğer kısmı ise Kaptan Paşa'ya teslim edilmek üzere İstanbul'a yollanmaktaydı⁷². En yaygın kürekçiler olan ocaklık kürekçiler belli kazalardan toplanmış olan kürekçilerdi. Bu kürekçilerin sayıca fazla olmasının nedeni devlet maliyesi açısından bunları tutmanın daha az masraflı olmasıydı. Ancak zaman içinde bedelle tutulan kürekçilerin sayısı artmış ve kazalardan ocaklık kürekçi tutmak yerine kürekçi bedeli tahsil edilmeye başlanmıştır⁷³. 981 (1573/1574) yılında Bağdat beylerbeyinden Lahsa'ya yaklaşarak ahaliye zarar veren düşman gemilerini uzaklaştırmak için on parça kadırgayı suya indirmesi daha sonra ise bu kadırgaları donatmak için ocaklık kürekçiler tutması istenmişti⁷⁴.

Bazı yazarlar bu üç kürekçi kaynağına ilave olarak hod-grifte kürekçi ile satın alınan esirleri de konu bağlamında zikreder. Bunlardan hod-grifte kürekçiler tabiri kendi isteği ile kürekçi olanlar için kullanılmaktaydı. 16. yüzyılda ocaklık kürekçilerin ihtiyacı karşılayamadığı zamanlarda bilhassa sefer zamanlarında gönüllü kürekçi olmak isteyen kimseler arasından bedel ile tutulmaktaydılar. Ocaklık

⁶⁵ A. DVNS. MHM. d. 22. 35

⁶⁶ A. DVNS. MHM. d. 22. 45

⁶⁷ A. DVNS. MHM. d. 22. 15

⁶⁸ Kili, Akkirman ve Bender kazalarından gönderilen kürekçilerin yetersiz kalması halinde bu kazalardaki mücrimlerin kürekçi olarak gönderilmesi hakkındaki hüküm için bk. A. DVNS. MHM. d. 21. 165

⁶⁹ Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri sözlüğü, Cilt I, 3. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s. 635

⁷⁰ İdris Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire**, s. 210

⁷¹ İdris Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire**, s. 187

⁷² İdris Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire**, s.188

⁷³ İdris Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire**, s. 196

⁷⁴ A. DVNS. MHM. d. 22. 160

kürekçilerden farkları ise kendi rızalarıyla donanma gemilerinde kürekçilik yapmalarıydı⁷⁵. Satın alınan esirlere ise 17. yüzyılda rastlansa bile 16. yüzyılda araştırma bağlamında rastlanamamıştır.

4. KÜREKÇİ TEMİN USULÜ

Kürekçi seçimi rast gele bir seçim olmayıp yapılacak işin özelliğine göre ihtiyaç duyulan nitelikleri taşıyan kişiler arasından planlı ve özenli bir seçim olarak yapılmaktaydı. Temel olarak işe yarar, uygun ve bedence güçlü kimseler arasından kürekçi seçilmekteydi⁷⁶. Bu husus belgelerde “...kürek çekmeye kadir ve yarar ve tüvana kimesneler” ibaresiyle ifade edilmekteydi⁷⁷. 5 Muharrem 981’de (7 Mayıs 1573) Bursa kadısından yarar, tüvana ve kürek çekmeye kadir kimseler arasından 500 kişiyi kürekçi yazıp İstanbul’a göndermesi istenmişti⁷⁸. İşe yarardan maksat kürekçi seçilecek kimsenin gerek aklen, gerek yaş olarak ve gerekse bedenlen kürek çekmeye yeterli olgunluğa sahip olması kastedilirken tüvana ya da güçlü olandan ise yaş ve akıl olarak yeterli olsa bile bedenlen zayıf gelişmemiş olan zayıf kimselerin kürekçi olarak seçilmemesi kastedilmektedir.

Ocaklık kürekçi toplanmasında kanunla isimleri belirtilmiş kaza ve şehirlerden belli sayıda kürekçi toplanmaktaydı. Bütün haneler değil ama beş ya da on haneden bir kürekçinin yazılması esastı. Bu oran bütün kaza ve sancaklarda aynı olmayıp yerleşim yerlerinin özellikleri ve devletin stratejik planlamalarına göre farklı farklıydı. Örneğin 12 Muharrem 980 (15 Mayıs 1572) tarihinde Bursa’da, her 8 haneden bir kişinin kürekçi olarak yazılması emredilmişti⁷⁹. 18 Muharrem 981’de (20 Mayıs 1573) İstanbul’dan her 10 haneden 1 nefer kürekçi yazılmaktaydı⁸⁰. Kürekçi gönderilen kazaların kadılarına 981 (1573/1574) yılında gönderilen bir hükümden ise her 17 haneden bir kürekçi yazılması emredilmişti⁸¹. İpek kazasından 981’de (1573/1574) ise her 12 haneden bir kişi kürekçi olarak yazılmaktaydı⁸². Kırklareli’nden yine 5 haneden bir kişi kürekçi yazılmaktaydı⁸³.

Avarız, ispenç ya da herhangi bir tekâliften muaf olmak koşuluyla yazılan ocaklık kürekçilere devlet tarafından belli bir ücret ödenmekteydi. Bu ücret genelde kürekçi bedeli tahsil edilen kazaların ahali tarafından karşılanmaktaydı. Kürekçilere verilen ücret peşin ve nakitti. 16. yüzyılın ikinci yarısında bu ücret ortalama 1000 akçe kadardı. Örneğin 13 Safer 981’de (14 Haziran 1573) Elbasan ve Draç Kazası’ndan gönderilecek 27 kişilik kürekçinin her biri için 1000’er akçe toplatılmıştı⁸⁴. İzladi Kazası’ndan tutulacak 200 kürekçi için Hazine-i Amire’den 200. 000 akçe tahsis edilmişti ki bu durumda her bir kürekçi için 1000 akçe düşmekteydi⁸⁵. Lâpseki ve Bursa Kazası’ndan 100 tane kürekçi için 100. 000 akçe ile Bolu Kazası’ndan 300 tane kürekçi için 300. 000 akçenin seferber edilmiş olması her bir kürekçi için 1000 akçelik ücret ödendiğini doğrulamaktadır⁸⁶. Verilen ücretler teslim edilen kürekçilerin isimleriyle birlikte defter haline getirilmekte ve defterler herhangi bir anlaşmazlıkta kendisine başvurulmak üzere muhafaza altına alınmaktaydı.

Tersane-i Amire içinde yeni inşa edilen gemiler için kürekçiye ihtiyaç olduğunda ihtiyaç duyulan kürekçi sayısı yazılı şekilde tersane emini tarafından padişaha arz edilirdi. Bu istek uygun bulunursa kürekçi toplanacak kazaların kadılarına ya da sancakların beylerine veya eyaletlerin valilerine hitaben yazı yazılırdı. Bu yazıda kürekçi toplamak için İstanbul’dan görevlendirilerek taşraya gönderilen çavuş ya da mübaşire yardımcı olmaları emredilirdi. Dergah-ı mualla çaşnigirleri⁸⁷ bile bu işe memur edilmekteydi⁸⁸. Bu kişiler ne kadar kürekçi tuttuklarını ve bunu ne şekilde yaptıklarını İstanbul’a bildirmekle yükümlüydüler⁸⁹. Onlardan bunun istenmesinin nedeni bu kişilerin iş ve işlemlerinin merkezi yönetim

⁷⁵ İdris Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire**, s. 204

⁷⁶ Mütakaidd vezir Mustafa Paşaya hitaben 15 Muharrem 981’de (17 Mayıs 1573) yazılan ve her kürekçiye 1000 er akçe verilmek şartıyla belli kazalardan yarar ve tüvana kürekçiler yazılmasını emreden hüküm için bk. A. DVNS. MHM. d. 22. 27

⁷⁷ A. DVNS. MHM. d. 24. 55

⁷⁸ A. DVNS. MHM. d. 21. 149

⁷⁹ A. DVNS. MHM. d. 19. 14

⁸⁰ A. DVNS. MHM. d. 21. 166

⁸¹ A. DVNS. MHM. d. 23. 143

⁸² A. DVNS. MHM. d. 24. 35

⁸³ A. DVNS. MHM. d. 24. 103

⁸⁴ A. DVNS. MHM. d. 22. 50

⁸⁵ A. DVNS. MHM. d. 24. 93

⁸⁶ A. DVNS. MHM. d. 24. 42

⁸⁷ Çaşnigir; sofrta hizmetlerini gören kimseler hakkında kullanılan bir terimdir. Bir kısmı padişahın şahsına mahsus pişecek yemeklerin levazımını hazırlar bir kısmı ise saray mutfağında pişen yemeklerin dağıtımında hizmet ederdi. Çaşnigirler bazen büyük işlerle ilgili padişah emirlerini taşrada valilere götürürlerdi. (bk. Mehmet Zeki Pakalın, Cilt I, s.331)

⁸⁸ Dergâh-ı mualla çaşnigirlerinden Mustafa 981 (1573/1574) yılında bu iş için görevlendirilmişti. Görevi Kırklareli’nden kürekçi yazmaktı. (bk. A. DVNS. MHM. d. 24. 21)

⁸⁹ A. DVNS. MHM. d. 24. 20

tarafından denetlenmesinin sağlanmasıydı. Tutulacak kürekçilere ödenecek ücretler bu görevliler vasıtasıyla taşraya gönderilmekteydi. Bunların ihtiyacı olan malzemeler taşradan yerel imkânlarla karşılanmaktaydı. Örneğin Varna'ya kürekçi toplamak için gelen dergah-ı muallam çavuşlarından Seydi Gazi'ye ulak beygiri lazım olduğu zaman bölgedeki kadılara onun için bir adet ulak beygiri temin etmeleri emredilmişti⁹⁰. Yerel kamu görevlileri olan kadı, ayan-ı vilayet, iş erleri ve Yeniçeri serdarlarına merkezi yönetim tarafından gönderilen bu görevliye yardımcı olmaları istenirdi. Bu görevlilerin görevlerini yerine getirmemeleri nedeniyle ihtiyaç duyulan sayıda kürekçi toplanmazsa bahsedilen yerel kamu görevlileri hem görevden alınır hem de kendilerine bir daha kamu hizmetinde görev verilmezdi. Ayrıca kendilerine beyan edecekleri özrün kabul edilmeyeceği ve azil ile konulmayıp “enva'-i i'tap ve ikaba” müstahak olacakları hatırlatılırdı⁹¹.

Kürekçiler toplandıktan sonra ise 50 kişilik⁹² kabileler halinde ama başında mutlaka bir kamu görevlisi olduğu halde karayolu ya da deniz yolu vasıtasıyla İstanbul'a yola çıkarılırdı. Bu kamu görevlisi genelde kadı ya da kadı naibi olurdu. Deniz yoluyla kürekçiler nakledileceği zaman rençber gemileri ya da mavnalarla nakledilmekteydiler⁹³. Kadılara bizzat bu kürekçi kabilelerinin başında durmaları emredilse bile⁹⁴ genelde kadı naipleri durur ya da kadılar bu kabilelerin başına kendi yarar adamlarını⁹⁵ görevlendirerek kendileri İstanbul'a gitmezdi. Kadı naibinin atanması bizzat padişah da emredebilirdi. Örneğin 982'de (1574/1575) Karahisar kadısından kaza içinde toplanan kürekçileri kadının naibiyle göndermesi emredilmişti⁹⁶. Kadıdan bu şekilde davranmasının istenmesinin nedeni ise konunun önemine binaen kürekçilerin yolda başıboşluktan yararlanarak kaçmalarına mani olmak ayrıca yolculuk esnasında taşkınlık yapmalarına bu şekilde ise köy, kasaba ve şehir ahalisinin şikâyetlerine sebep olmalarının önüne geçmektir. Nitekim 8 Muharrem 982'de (30 Nisan 1574) kürekçi taifesi, Edirne'ye geldiği zaman burada bulunan dükkân ve evleri yağmalayıp birçok kimseyi yaralamışlardı⁹⁷.

Kürekçi olarak tespit edilen kişinin adı gerekli olan mahalle yazıldıktan sonra kürekçinin adının altına kefilinin adı yazılmaktaydı. Kefaletin sebebi ise kürekçinin devlete teslim olmadan önce firar ederek izini kaybettirmesi halinde devlete ödenecek cezayı tazmin etmek içindi. Bu husus “kefil bi'l-mal ve bi'n-nefs” şeklinde ifade edilmekteydi. Kadılar, kürekçileri ve onların kefillerini içeren iki ayrı defter tutmakta idiler ve bunlardan birisi kendilerinde kalmakta diğeri ise İstanbul'da Defterhane 'ye gönderilmekte idi⁹⁸. Aslında kefalet uygulaması sadece donanma işlerinde kürekçilere mahsus bir uygulama olmayıp aşiretlerin ya da kişilerin iskânında da başvurulan bir uygulamaydı. Örneğin bir aşiret bir yere iskân edildiğinde aşiretin önde gelenlerinden buldukları yeri terk etmeyeceklerine dair kefalet alınır ve buna “nezre bağlamak” denirdi.

Merkezi idarenin taşradaki eli, gözü ve kulağı olan kadıların bu süreçteki rolü önemliydi. Çünkü her 5 ya da 10 haneden kürekçi yazma işinde asıl sorumluluk ondaydı. İstanbul'dan gönderen çavuşlar işlerini yapamadığından kadılar bunu tamamlardı⁹⁹. Ayrıca her kazadan gönderilen kürekçiler hakkındaki mazbatayı kadı imzalamakta ve mühürlemekteydi¹⁰⁰. Ahali ve merkezi kamu görevlileri arasında çıkan anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak yine kadı olarak isimlendirilen görevlinin işiydi. Toplanmış olan kürekçilerin donanmanın sefer zamanı olan 21 Mart'tan önce¹⁰¹ defterlerinin bir suretiyle birlikte Tersane-i Amire 'de hazır bulunmasından kadı, diğer yerel kamu görevlileri olan vali, sancak beyi, il erleri ve Yeniçeri serdarlarıyla birlikte padişaha karşı ortaklaşa sorumluydu. Nevruzdan önce kürekçilerin Tersane-i Amire ye ulaştırılması o kadar önemsenmekteydi ki bu iş, “mühimmat-ı din-i devlet”ten görülmekteydi¹⁰².

⁹⁰ A. DVNS. MHM. d. 21. 155

⁹¹ A. DVNS. MHM. d. 21. 148

⁹² A. DVNS. MHM. d. 24. 19

⁹³ A. DVNS. MHM. d. 21. 162

⁹⁴ Rumeli'de kürekçi toplanması ferman olunan yerlerdeki kadılara hitaben yazılan bir hükümde onlardan kendi kazalarından acil olarak topladıkları kürekçileri bizzat Tersane-i Amire'ye getirmeleri emredilmişti. (bk. A. DVNS. MHM. d. 24. 35)

⁹⁵ Kadılara bazen kürekçilerin başına yarar adamlar koyarak bunları İstanbul'a göndermesi padişah tarafından bizzat emredilirdi. Örneğin 17 Zilkade 982'de (28 Şubat 1575) Hasköy kadısından kaza dâhilinde toplanan kürekçileri yarar adamlar tutarak İstanbul'a göndermesi emredilmişti. (bk. A. DVNS. MHM. d. 24. 145)

⁹⁶ A. DVNS. MHM. d. 24. 143

⁹⁷ A. DVNS. MHM. d. 24. 87

⁹⁸ İdris Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire**, s.190

⁹⁹ Nitekim Yanbolu ve Ahyolu kazalarından kürekçi yazmak için buraya gönderilen Dergâh-ı Mualla çavuşlarından Mustafa burada her 5 haneden bir kişiyi kürekçi yazma işini bitirmedeğinde bu işi tamamlama görevi Ahyolu ve Yanbolu kadılarına verilmişti. bk. A. DVNS. MHM. d. 23. 156

¹⁰⁰ İdris Bostan, **Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire**, s. 189

¹⁰¹ A. DVNS. MHM. d. 23. 142

¹⁰² A. DVNS. MHM. d. 23. 114

Donanma sefere 21 Martta çıktıktan sonra tersaneye gelen kürekçiler için geride bir miktar gemi bırakılırdı. Bu gemiler kürekçileri alarak görev yapmaları için donanma gemilerine taşırdı¹⁰³.

5. KÜREKÇİ TEMİNİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Kürekçi temini işi, kürekçilerin belirli kazalardan toplanmaya başlamasından onların Tersane-i Amire'ye ulaştırılmasına kadar uzun ve çetin bir süreci içinde barındırmaktaydı. Bu süreç sorunsuz bir süreç olmayıp kürekçilerin İstanbul'a nakli esnasında firar etmeleri ya da kamu görevlilerinin bedel akçesini ahaliden fazla toplaması gibi bir takım sorunları da beraberinde getirmekteydi.

Sorunların başında 40-50 kişilik kabileler halinde İstanbul'a nakledilen kürekçilerin yolda başıboş kalmalarından dolayı kaza ve kasaba ahalisine zulüm ve eziyet etmeleri idi. Bunda, kabilelerin başına yeterli sayıda görevli atanmamış olması, atanan görevlilerin görevlerini ihmal edişi ve ülkede yaşanan eşkıyalık olayları etkili olmuştur. 981 (1573/1574) yılında Selanik Yahudileri İstanbul'a adam göndererek Balkanlardan toplanan kürekçilerin Nefs-i Selanik'e kalabalık şekilde geldiklerinden ve Yahudi taifesinin dükkânlarını yağmaladıklarını, kendilerinden zorla akçe aldıklarını ve uluorta içki içtiklerini şikâyet etmişlerdi. Padişah'tan istekleri husus ise toplu halde kürekçiler geldiği zaman bunların şehre sokulmaması, taşrada bekletilmesi ve ihtiyaçları olan yiyecek malzemelerini almak için kürekçilerin işçiler ve odabaşılar göndermeleri hususunda ferman çıkarılmasıydı¹⁰⁴. Nihayet onların istedikleri ferman çıkarılarak talepleri yerine getirilmişti. Rumeli'den toplanarak İstanbul'a doğru yola çıkarılan kürekçiler güvenlik zaaflarından yararlanarak pek çok zaman firar etmekteydi. Onların firar ederek izlerini kaybettirmeleri ise bir yandan kürekçi temini için yapılan masrafların boşa gitmesine neden olmakta bir yandan da bu kişilerin kaçtıkları yerlerde eşkıyalık olaylarına karışarak güvenlik ve asayiş sorunlarına yol açmalarına neden olmaktadır. Bu durum gemilerin kürekçi olmadığı için zamanında denize açılmaması sebebiyle ülke güvenliği açısından bir risk oluşturmaktaydı. Devlet kaçan ya da izini kaybettiren kürekçilerin yakalanması için ilgili kadınlara çok sayıda hüküm ve emir göndermekteydi. Örneğin 982'lerde (1574/1575) Edirne kadısına gönderilen bir hükümde İstanbul'a gönderilmekte iken yolda firar ederek izini kaybettiren kürekçilerin yakalanarak acil olarak küreğe konulmak üzere Tersane-i Amire'ye gönderilmesi emredilmişti¹⁰⁵. Aynı sene içinde kürekçi ve gönüllü taifesinin Edirne'ye geldiğinde dükkân ve evleri yağma edip ellerinde silah ile birçok kimseyi yaraladıkları bildirilmiş, bunun üzerine Edirne kadısına hitaben sipahi, Yeniçeri, bostancı başı, subaşı ve yasakçı başı ile işbirliği yapmak suretiyle bu kişileri yakalayarak hapsedmesi emredilmişti¹⁰⁶. Ankara ve Ayaş'ta da kürekçi taifesi uğradıkları köylerde köylülerin yemek, yem, koyun ve kuzularını aldıkları bildirilmişti¹⁰⁷.

Merkezi yönetimin gözünde bu sorunun faili birçok zaman kadıydı. Çünkü asıl sorumluluk onlardaydı. Kadılar tarafından toplanmış olan kürekçilerin bizzat kadılarca getirilmeleri gerekirken onların naipleriyle bu işi yapmaları ve bazı kadınların vaktinden önce bazılarının ise vaktinden sonra kürekçileri İstanbul'a getirmesi merkezi yönetimin dikkatini çekmekteydi. Pek çok hükümde onlara naipleri yerine kendilerinin bizzat ve şahsen kürekçileri İstanbul'a nakletmesi emredilmişti¹⁰⁸. Bazı kadınlar, padişah tarafından "...gelüb kürekçiyi bu yerde zapt ider olmamağla..." şeklinde ifadelerle suçlanmakta ve bu sorunun faili olarak görülmekteydi¹⁰⁹.

Kadıların bazı eylemleri şüphesiz kürekçi teminini olumsuz etkilemekteydi. Taşrayı iyi bilen kadınlar, kendi kazaları içinden kürekçileri İstanbul'dan gelen emir üzerine yazmakla mükellefti. Kürekçi yazılması gerekenlerin yazılmaması ya da yazılmaması gerekenlerin kürekçi olarak yazılması bu alanda bir sorun teşkil etmekteydi. Kadınlar bu iş için de genelde naiplerini görevlendirmekteydi. Örneğin Zağra Kazası'nda 981 (1573/1575) yılında, 12 kişi cengân taifesi içinden kürekçi yazılmış iken kaza kadısının naibi, bunların devlete avarız, ispenç, öşür, ağnam ve sair vergi ödeyen raiyyet olarak kayd olunduklarını iddia etmesi üzerine bu kişiler salıverilmişti. Bunun üzerine; "*cengân kimesne raiyyet olmaz*" denilerek bu salıverilen kürekçilerin bulunması ve kadı naibinin yakalanarak hapsedilmesi için hüküm çıkarılmıştı¹¹⁰. Yanbolu Kazası'nda ise dergâh-ı mualla mübaşirlerinden Mustafa, kürekçi yazmak için kazaya geldiği

¹⁰³ Anadolu ve Akdeniz yalılarında bulunan ve deryaya çıkmaları emr edilen beyler ile kürekçi toplamaya memur olan kadınlara hitaben 23 Muharrem 982(15 Mayıs 1574) tarihinde yazılan bir hükümden anlaşıldığı kadıyla Kaptan-ı derya olan Sinan Paşa, Muharrem 982'de (1574/1575) sefere çıktıktan sonra yetişemeyen kürekçiler için geride bir takım gemiler bırakmıştı. (bk. A. DVNS. MHM. d. 24. 116)

¹⁰⁴ A. DVNS. MHM. d. 21. 165

¹⁰⁵ A. DVNS. MHM. d. 24. 120

¹⁰⁶ A. DVNS. MHM. d. 24. 87

¹⁰⁷ A. DVNS. MHM. d. 24. 148

¹⁰⁸ A. DVNS. MHM. d. 24. 50

¹⁰⁹ A. DVNS. MHM. d. 24. 20

¹¹⁰ A. DVNS. MHM. d. 24. 39

zaman Yanbolu kadısı kendisine mani olmuştu. Mustafa isimli mübaşir, Zağra-i Cedid kazasında 170 kişiyi kürekçi olarak deftere kayd etmiş ve bunlardan 27 kürekçiyi teslim almış ancak bunların 11'ni kadı naibi kaçırmıştı. Zağra-i Cedid kadısı, mübaşir tarafından teslim alınan kürekçilerle ilgili defteri imzalaması kendisinden istendiğinde ise; “2000 akçe almayınca imza itmem” deyince ilgili kadı İstanbul'a şikâyet edilmişti. Padişah olayın soruşturulması ve eğer doğru ise bu kadınların yakalanarak İstanbul'a gönderilmeleri için ilgili görevlilere hüküm göndermişti¹¹¹.

Kürekçi akçesinin merkezi ve yerel kamu görevlileri tarafından ahaliden fazla olarak tahsil edilmesi başka bir sorun teşkil etmekteydi. Bunun sebebi ise daha çok merkezi ve yerel kamu görevlilerinin kişisel hırslarıydı. Toplanan kürekçi akçesinin fazlası bu işe memur edilenler tarafından kendileri için alıkonulmaktaydı. Merkezi yönetim, kendisine bu konuda bir şikâyet geldiğinde durumdan ancak haberdar olmakta ve haksız olarak toplanan kürekçi akçelerinin sahiplerine iade ettirilmesi cihetine gitmekteydi. Örneğin 13 Safer 981(14 Haziran 1573) tarihinde Elbasan ve Draç kazalarında kadı olan Muhyiddin, 27 adet kürekçinin her biri için 1000 akçeden 27. 000 akçe toplaması gerekirken 60. 000 akçeden fazla kürekçi bedeli toplatmıştı. Ahmet Çavuş isimdeki görevli bunu İstanbul'a ihbar edince Muhyiddin'in fazla toplatmış olduğu kürekçi akçelerinin sahiplerine iade edilmesine karar verilmişti¹¹². Aynı yıl Akkırman'da da bu minvalde bir usulsüzlük yaşanmıştı. Buna göre Akkırman kadısı Mevlana Hasan, burada inşa edilen bir kalyetenin masrafları için kürekçi akçesi toplamaya memur edildiğinde o, 60. 000 akçe teslim eylemiş ancak 72. 416 akçe makbuzu olduğunu beyan etmişti. Yani 12. 416 akçe ahaliden fazla para toplatmıştı. O, farklı bir hesapla kürekçi başına 1. 200 akçe toplaması gerekirken 2. 000 akçe para toplatmıştı. Bunun sebebi kendisine sorulduğu zaman ise; “bazı vech lazıma verilir” diye cevap vermişti. Yani kadı burada daha sonra kendisinden toplanması istenecek akçeleri şimdiden toplamaya başlamak gibi kendince bir yol bulmuştu. Ancak kanuna aykırı olan bu eylemi Akkırman beyi tarafından çok geçmeden İstanbul'a şikâyet edilmiş ve ahaliden fazla toplamış olduğu paralar defter haline getirilerek padişaha sunulmuştur. Padişah tarafından bunun üzerine Akkırman beyi ve Varna kadısına bu olayı soruşturmaları için emir verilmiştir¹¹³.

Bazı kaza ahalisinden senede bir defa alınması gereken kürekçi bedeli akçesinin senede iki defa alınması ilgili kaza ahalilerinin zor durumda kalmasına neden olmaktadır. Kürekçi akçesini yeniden ödemek istemeyen ahali, bu durumda başka kazalara göç etmeyi tercih etmekteydi. Örneğin Yanya Kazası'nda ahaliden bir defa kürekçi akçesi alınmışken, Osmanlı donanması Preveze'ye geldiği zaman kürekçi lazım olmuş, bunun sonucunda Yanya ahalisinden yeniden kürekçi akçesi talep edilmişti. Yanya sancak beyi, bunun üzerine 40 kadar köyün ahalisinin köylerini terk ettiğini ve bunlara ait kürekçi akçesi bedelinin geride kalanlara ödetilmesi halinde ahalinin tamamen perakende olarak yaşadıkları yeri terk edeceğini bildirmişti. Bunun üzerine, Yanya beyine hitaben üzerine göç edenlerin borcunun geride kalanlara yükletilmemesi konusunda hüküm gönderilmişti¹¹⁴.

Kürekçilerin zamanında Tersane-i Amire'ye ulaştırılamaması bu alanda sorun oluşturan başka bir husustu. Toplanan kürekçilerin, Osmanlı donanması 21 Mart'ta sefere çıkmadan en az bir gün önce Tersane-i Amire'de hazır bulunması gerekirken bu husus pek çok zaman mümkün olmamaktaydı. Kazalardan toplanan kürekçilerin vaktinde yola çıkamaması, çıkanların bir kısmının yolda firar etmesi, kamu görevlilerinin ihmal ve kusuru gibi hususlar kürekçilerin vaktinde İstanbul'a ulaşmasına engel olmaktadır. Padişahlar bunun sorumluluğunu genelde kadılara yüklemekteydiler. Örneğin 981'de (1573/1574) Bursa sancak beyi ve Bursa'da bulunan kazaların kadıları, kendilerinden defalarca kürekçi istenmesine rağmen bunları yetiştiremedikleri için padişahın tekdirine muhatap olmuşlardı. Padişah bu hususu onların gecikme, gevşeklik ve ertelemesine bağlamış, aynı durum yine devam ederse özürlerine bakılmayarak azledilecekleri hatta azil ile kalınmayıp türlü cezalara çarptırılacakları hatırlatılmıştır¹¹⁵.

Cenggâne olarak tabir edilen ve kürekçi yazılmaya uygun kişileri taşrada bazı kamu görevlilerinin saklaması bu alanda sorun teşkil eden diğer bir husustu. Zilhicce 982 (1574/1575) tarihinde Zağra-i Atik ve Zağra-i Cedid ile Akçekızanlık kazalarında bu olaya tesadüf edilmişti. Buna göre Saruca isimli cenggâne İstanbul'a gelerek kendi cemaatinin harb başısı olduğunu ve bazı cenggâneleri adı geçen kazalardaki sipahi ve Yeniçerilerin saklamaları sebebiyle kürekçi yazımında sorun yaşandığını bildirmişti. Saklanan bu

¹¹¹ A. DVNS. MHM. d. 24. 47

¹¹² A. DVNS. MHM. d. 22. 50

¹¹³ A. DVNS. MHM. d. 22. 143

¹¹⁴ A. DVNS. MHM. d. 24. 65

¹¹⁵ A. DVNS. MHM. d. 21. 148

kürekçiler gayri Müslim'di. Padişah, bu kamu görevlilerinin isim ve resimleriyle yazılarak bildirilmesini ancak bu bahane ile ilgisiz kimselerin de rencide edilmemesini emretmişti¹¹⁶.

İnsan kaynaklı sebeplerin dışında salgın hastalıklar da kürekçi temininde bir sorun teşkil etmekteydi. Bu salgın hastalıkların başında ise taun gelmekteydi. Devlet bu durumda kürekçi istemekten vazgeçip kürekçi bedeli akçesi istemekteydi. 980'lerde (1572/1573) Karlılı'nda bu hastalık görülmüş ve Karlılı Sancak Beyi Mahmut, bunu İstanbul'a bildirmişti. Kendisinden kürekçi ihracına imkân varsa kürekçi göndermesi ancak buna imkân yoksa kürekçi bedeli akçesini toplayarak göndermesi istenmişti¹¹⁷. Yalnızca salgın hastalık değil sair başka nedenlerle de kürekçi gönderilmesi imkânsız hale gelmiş ise kürekçi bedeli akçesinin toplanarak İstanbul'a gönderilmesi emredilmekteydi¹¹⁸. Devletin bu konuda titiz ve ısrarcı bir tavra sahip olduğu ve kürekçi temini meselesinde alacağından vazgeçmediği birçok örnekte anlaşılmaktadır¹¹⁹.

6. DEVLETÇE ALINAN TEDBİRLER

Kürekçi temini devlet açısından mühim bir konu olduğu için ortaya çıkan sorunların çözümünde devlet oldukça duyarlılık sahibidir. Kendisine bu konuda intikal eden şikâyet ve ihbarlarda kayıtsız kalmayıp gerekenlerin kanun ve nizam çerçevesinden ifası için merkez ve taşradaki kamu görevlilerine emirler göndermiştir. Adaletin temini devletin asli önceliğidir. Sancak beyleri ya da kadılara gönderilen hükümlerde kürekçilerin yolda yemek ya da hayvanları için yeme ihtiyaç duymaları halinde, kendi rızasıyla bunları kürekçilere satmak isteyen köylülerden ancak bu ürünlerin paralarını peşin olarak ödemek koşuluyla satın almalarını emredilmekteydi¹²⁰. Köylüler de narh-ı cari üzerinden ürünlerini bu insanlara satacaklardı. Devletin almış olduğu tedbirlerin ne kadar uygulanabildiği veyahut bunların işe yarayıp yaramadığı ise ayrı bir araştırma konusudur.

Kürekçi temininde karşılaşılan sorunların çözümü için devletin ilk başvurduğu önlem taşradaki vali, sancak bey, kadı ya da il erleri gibi kamu görevlilerine hitaben emirler göndererek dikkatli olmaları, özenle işlerini yapmaları ve zamanında kürekçileri yetiştirmeleri konusunda hatırlatmada bulunmak ve aksi davranışların sonuçları hakkında onları uyardır. Örneğin; *"...kürekçi defter ile irsal olunmaya asla beyan olunan özrünüz kabul olunmayub azl ile konulmayub muateb olunmanız mukarrerdir. Ana göre ikdamda dakika fevt eylemeyesiniz."*¹²¹ ifadesi bu yaklaşımın bir yansımasıydı.

Kürekçi olarak toplandıktan sonra İstanbul'a gelirken yolda firar ettiği için kaybolan kişiler hakkında ise bunların yakalanarak suçlu sıfatıyla İstanbul'a gönderilmeleri emredilmekteydi¹²². Bu kişiler yakalanırken konuyla ilgisiz kişilerin töhmet altında bırakılmaması ya da eziyet görmemesi devletin üzerinde titizlikle durduğu bir konuydu¹²³. Bunun için kadılara sıkı sıkıya tembihte bulunulmaktaydı. Bu durumda firar eden kürekçiler yakalandıktan sonra yine küreğe konulmakta ancak ücretli kürekçiler yerine mahkûm kürekçiler statüsünde kabul edilmektedir. Ücretli kürekçilerin gemilerde kürek çekme süreleri ile mahkûm kürekçilerin gemilerde kürek çekme süreleri farklıydı. Ayrıca aldıkları ücret noktasında birbirlerinden ayrışmaktaydılar.

Farklı kazalardan İstanbul'a ulaşmak için yola çıkarılan kürekçilerden gitmemek için yolda sorun çıkarırlar olursa bunların yaptırımı genel olarak taş gemilerinde ömür boyu kürek çekmekti. Bu kişiler kürekçi değil de donanma için gönderilen sipahiler olduğunda ise görevden azledilip dirlikleri ellerinden alınmaktaydı¹²⁴. Kürekçilere bunun dışında daha ileri cezalar da verilmekteydi. Kadılara gönderilen hükümlerde yolda isyan ve karışıklık çıkaran kürekçilerin yakalanarak hapsedilmesi ve ibret için asılması emredilmekteydi. Örneğin 8 Muharrem 982 tarihinde Edirne kadısına bu yönde bir emir verilmişti¹²⁵. Bu husus kürekçilerin diğer gemi zümrelerine kıyasla daha ağır müeyyidelere tabi olduğunu göstermektedir.

Benzer yaptırımlar kürekçi temininde büyük rol oynayan kadılar için de geçerliydi. Buna göre kürekçiler İstanbul'a yolculuk esnasında eşkıyalık, haydutluk, adam yaralamak vs. suçlara bulaşırsa bu kürekçiler hangi kazadan gönderilmişse o kazanın kadısı görevinden azledilmekte daha sonra da türlü cezalara

¹¹⁶ A. DVNS. MHM. d. 24. 159

¹¹⁷ A. DVNS. MHM. d. 24. 4

¹¹⁸ A. DVNS. MHM. d. 24. 4

¹¹⁹ İskenderiye kadısından kürekçi ihracı yerine kürekçi bedeli gönderilmesini isteyen hüküm için bk. A. DVNS. MHM. d. 24. 4

¹²⁰ A. DVNS. MHM. d. 24. 148

¹²¹ A. DVNS. MHM. d. 24. 145

¹²² A. DVNS. MHM. d. 23. 156

¹²³ A. DVNS. MHM. d. 24. 120

¹²⁴ A. DVNS. MHM. d. 24. 116

¹²⁵ A. DVNS. MHM. d. 24. 87

çarpıtılmaktadır. Kadınlardan toplamış oldukları kürekçileri adamları ya da naipleri yerine bizzat ve şahsen kendilerinin getirmesi, bunların Tersane-i Amire' ye teslimine kadar bir an ve bir saat yanlarından ayrılmamaları, bunların başkalarının aile ve malına saldırmalarına izin vermemeleri istenmekteydi¹²⁶. Şayet donanma sefere çıkmadan önce kürekçiler Tersane-i Amire'ye yetişmezse görevden ebedi olarak azledilmekte ve bundan sonra bir daha kendisine devlet katında görev verilmeyeceği kendisine hatırlatılmaktadır¹²⁷.

7. SONUÇ

Osmanlı donanmasında kadirga, Karamürsel, şayka, işkampoye ve üstü açık gibi kürekli gemilerin ağırlıklı olarak yer tuttuğu dönemlerde kürekçiler önemli bir işgücünü oluşturmaktaydı. Bu kişiler özellikle rüzgârın olmadığı ve yelkenin bu yüzden iş görmediği açık havalarda geminin yegâne hareket gücünü teşkil etmekteydiler. Geminin takip, kuşatma, düşmandan kaçış ya da düşman gemileriyle savaş gibi faaliyetlerinde kürekçiler varlıklarına şiddetle ihtiyaç duyulan insanlardı. Bu insanlar işe yarar, güçlü ve işe uygun kişilerden seçilirdi.

Kürekçilik yapan insanlar tek bir kaynaktan temin edilmeyip mahkûmlar, savaş esirleri ve ücretli kürekçilerden seçilirdi. Ücretli kürekçiler avarız, ispenç ya da bazı tekâliflerden kürekçilik yapmaları koşuluyla muaf tutulan kazaların ahalisi arasından seçilirdi. Devlet bu konuda farklı insan kaynaklarını kullanarak kürekçi işgücünde emek havuzunu geniş tutma yoluna gitmiştir. Seçilen kürekçiler başlarında muhafızlar olduğu halde en geç 21 Mart'tan bir gün önce İstanbul'da hazır bulunmak zorundaydılar. Aksi halde hem kürekçileri hem de onları nezaretleri altında tutan kamu görevlilerini ciddi yaptırımlar beklemekteydi.

Kürekçi temininde sorun devletin en güçlü olduğu 16. yüzyılda bile olmuştur. Bazen kürekçiler yolda firar etmiş bazen de birtakım kürekçiler yolda eşkıyalık yaparak köy ve kasaba ahalisine zarar vermiştir. Ancak devlet onların bu eylemlerini hiçbir zaman onaylamamış ve kanunu işleterek sorumlular hakkında işlem yapma cihetine gitmiştir. Merkezi yönetim tam bir devlet ciddiyeti içerisinde var olan sistemi işleterek ve kimseye ayrıcalık tanımadan donanma gemilerini kürekçilerle donatmaya çalışmıştır. Devletin bu konuda hem kurduğu sistem hem de bu konuya yaklaşımı tamamen kendine özgü bir nitelik taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Vesikaları:

Mühimme Defterleri (A. DVNS. MHM. d.): 10, 14, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 26

Araştırma Eserler:

1. BOSTAN, İ. , 2000, İnebahtı Deniz Savaşı, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 22, İstanbul,
2. BOSTAN, İ. Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2003,
3. ÇELEBİ, K. , 1980, Tuhfetü'l-Kibar Fi esfari'l-Bihar, Cilt II, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul,
4. EMECEN, F. , 2000, Selim II., TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 22, İstanbul,
5. İPŞİRLİ, M. , 2016, "Kürek Cezası", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt Ek-2, İstanbul,
6. NUTKİ, S. , 2011, Kamus-ı Bahri, Deniz Sözlüğü, (Hazırlayan Mustafa Pultar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İzmir,
7. PAKALIN, M. Z. , 1983, Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt 3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,
8. PAKALIN, M. Z. , 1983, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt I, 3. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,
9. UZUNÇARŞILI, İ. H. , 1988, Osmanlı Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,

¹²⁶ A. DVNS. MHM. d. 24. 47

¹²⁷ A. DVNS. MHM. d. 24. 60